

Нехтування законами глобалізації може призвести до серйозних загроз, тому Україна має створити нормативно-законодавчу базу, яка буде спроможною регулювати її ефективну участь у глобальному інвестиційному середовищі. Аргументована необхідність вдосконалення чинного законодавства, зокрема, законів України "Про нафту й газ" №2665 від 12 липня 2001 р., "Про трубопровідний транспорт" №192/96-ВР від 15 травня 1996 р., "Про приватизацію державного майна" №2163-ХІІ від 4 березня 1992 р., Господарського та Цивільного кодексів України та інших.

О. Скаленко,
кандидат технічних наук

СИСТЕМНО-ІНФОРМАЦІЙНА МЕТОДОЛОГІЯ І ТЕОРІЯ ГЛОБАЛЬНОГО СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ПРОЦЕСУ

У відповідності з визначенням Вченою радою, керівництвом нашого інституту та Президією НАН України *магістральним* напрямком фундаментально-наукових досліджень, а також із конкретними завданнями по НДР проведено *загальносистемний* аналіз історичних і сучасних надбань світового господарства; визначені поточні *реалії* в соціально-економічній сфері; виявлені *найсуттєвіші* проблеми глобального розвитку; здійснений науково-критичний огляд *провідних концепцій* побудови сучасних соціально-економічних систем.

З метою цілеспрямованого пошуку методів дослідження глибинних чинників у системах всебічно ефективного та безпечного господарювання, перш за все, до уваги були прийняті ініційований академіком НАН України Ю.М. Пахомовим "*цивілізаційний підхід*" та активізований чл.-кор. НАН України О.Г. Білорусом "*глобальний підхід*" до проблем світової економіки, сфери міжнародних політико-економічних відносин і національного розвитку.

Використання цих глобально впливових підходів і концептуальних поглядів глобалістів новітніх історичних часів, а також врахування основних тенденцій розвитку сучасного світу, у тому числі реалій нашої національної конкретики, надали методологічну можливість поглянути на поставлену проблематику з *принципово нової точки зору*, яку відповідно до

поставлених цілей та прийнятих методів дослідження можна назвати "загальносистемною".

З цієї точки зору видно, що сьогодні майже всі країни світу тією чи іншою мірою опинилися під хвилями інтенсивних інформатизаційних і глобалізаційних процесів. Загальносистемно поглиблений погляд на ці процеси показав, що вони органічно взаємопов'язані і що в нових умовах аж ніяк не можна орієнтуватися лише на традиційні концепції соціально-економічного розвитку та на традиційний ресурсний потенціал, особливо у світовому конкурентному середовищі. Цей начебто парадоксальний факт уже взяв до уваги майже весь світ, а вочевидь, негативно і дуже гостро відчуває наша національна, концептуально розгублена економіка, а *надмірна* відкритість українського суспільства лише свідчить про небезпеку викривлення або ж повного несприйняття цивілізаційних цінностей.

Отже, сьогодні перед усім світом, а особливо перед Україною, самим життям поставлена нова проблема *подолання методолого-концептуальної кризи у сфері соціально-економічної діяльності й розвитку з урахуванням нововиявлених глобальних чинників*.

Відтак стало ясно, що запрограмована мета досліджень і пошук шляхів всебічно ефективного, конкурентоспроможного і безпечного розвитку може бути досягнута тільки за умов урахування цієї стратегічно вирішальної проблеми.

Зважаючи на цю принципово важливу обставину, нами загальносистемно, на базі цивілізаційно-глобального підходу, був розглянутий методологічно повний соціально-економічний цикл. Цільові, системно поглиблені дослідження дозволили виявити в цьому циклі два специфічно функціонуючих підцикли: *макропроцесуальний речовинно-енергетичний та мікропроцесуальний інформаційно-енергетичний*. Це перша теоретично нововиявлена нами закономірність глобального економічного процесу.

Дослідженнями встановлено, що макропроцесуальний підцикл соціально-економічної системи "взагалі", тобто в цивілізаційно-глобальному вимірі, об'єктивно закономірно базується виключно на матеріально-енергетичній першооснові. У контексті проведених досліджень специфіка цього підциклу полягає в ефекті незалежності протікання суто речовинно-енергетичних процесів від волі суб'єкта економічної діяльності. Отже,

ці процеси принципово, у вимірах природного самозаконмірного перебігу є самозабезпеченими та саморухомими як у речовинному, так і в енергетичному відношеннях.

Тому, як показали подальші дослідження, щоб реально й успішно досягати поставлених цілей економічної продуктивності, суб'єкт змушений пізнавати світ і неуклінно дотримуватись цих, *принципово непорушних закономірностей* перебігу процесів у суто природному, об'єктивно існуючому речовинно-енергетичному середовищі. Тобто власне економічний суб'єкт глобально, на фундаментальному рівні та в пріоритетно стратегічному плані потребує об'єктивно орієнтуючого в процесах трудового цілепокладання інформаційного ресурсу. Адже інформаційно сформована мета, як закон, передує в кожній системі праці.

Так системно встановлено, що економічним процесом, особливо у сфері формотворення виробничої продукції, може керувати, правильніше цілеспрямовувати й постійно вдосконалювати цей процес (до речі, також у режимі об'єктивних закономірностей) лише людина праксеологічно компетентна, тобто суб'єкт, який необхідною мірою володіє відповідними до специфіки конкретного трудового процесу інформаційними знаннями.

Таким чином, *функціональна сутність мікропроцесуального інформаційно-енергетичного підциклу в системі глобального економічного процесу* полягає в забезпеченні *творчого цілепокладання* в організаційно-управлінській структурі праці, необхідно зумовленої людськими потребами та об'єктивними можливостями.

Цілі ж, як ідеальний образ потрібних результатів, відповідно, формуються тільки ідеальним *по суті* інформаційним ресурсом як субстратом. Отже, *інформаційний ресурс — це ідеальний інструмент економічної діяльності*, але *інструмент глобального виміру і впливу*. Головна специфіка мікропроцесуального підциклу в економічній структурі якраз і полягає в тому, що *стан рушійності* в ньому забезпечує виключно людина психоінформаційна — як суб'єкт із свідомо розвиненою знаннями здоровою психікою (волею) і компетентністю, а також здатністю до перманентно творчого, у т.ч. науково-практичного вдосконалення систем праці та управління.

У результаті досліджень нововиявлена і сформульована друга фундаментальна закономірність глобального економічного

процесу: принципово реальну можливість і об'єктивно стратегічну гарантію ефективного економічного забезпечення соціальних потреб та всебічного самовдосконалення людей на системно найглибиннішому рівні надає лише інформаційний ресурс як ідеальний, але генетично та методологічно єдиний представник абсолютно непорушних законів об'єктивно існуючого речовинно-енергетичного світу.

Далі теоретично зафіксовано, що *єдиним об'єктивним джерелом отримання інформаційного економічного ресурсу є матеріально-(речовинно)-енергетична першооснова, але здобувається цей ресурс виключно в "суб'єкт—об'єктній" взаємодії, тобто в процесах творчої соціально-економічної практики.*

Досліджуючи реально виявлений у другій половині ХХ ст. феномен майже загальнопланетарної (глобальної) інформатизації господарських процесів, ми дійшли висновку, що найглибиннішою об'єктивною підставою і практично головним каталізатором процесів глобалізації стали саме технології опрацювання, розповсюдження та використання інформаційного ресурсу в усіх сферах людської діяльності. Цей феномен цілком обґрунтовано названо комп'ютеризацією або інформаційною технологізацією. Однак у результаті поглиблених системних досліджень сутності названого феномену нами зафіксовано, що *це лише практичний засіб повсюдного виявлення об'єктивно непорушних законів світового процесу, життєво найважливішу для людей частину якого складає саме економічний процес.* Це і є третя трансінформаційна закономірність у повній системі глобального економічного процесу.

Загальносистемно пов'язуючи вище названі закономірності економічного процесу в загальноцивілізаційному вимірі, ми дійшли висновку, що глобально впливову характеристику надає йому власне інформаційний ресурс як єдиний і повноважний представник ніяким чином непорушних законів об'єктивно існуючого світу.

Визначено, що глобально пріоритетно і стратегічно найвпливовіше опосередковуючи (методологічно) загальну систему соціально-економічного процесу, інформаційний ресурс виступає цільовим інструментом організаційного системоутворення та управлінського системоутримання у сфері суспільного господарювання. Тобто інформація, як економічно стратегічний ресурс у процесах свого функціонування, виконує

роль усезагального (глобального) зв'язку, як прямого, так і зворотного.

Отже, на підставі результатів проведених досліджень нами фіксується четверта по суті трансінформаційна закономірність у теоретично та практично загальній системі соціально-економічного процесу: *інформаційний ресурс, як первинно-об'єктивний орієнтир і гарант успішної діяльності людей, складає найглибиннішу основу глобального економічного процесу.*

Оскільки глобальний економічний процес на фундаментальному рівні, як нами зазначено, базується на матеріальній або речовинно-енергетичній основі та на глобальній інформаційній основі як повноважному представникові саморухомої першооснови, то в процесі НДР виникла логічна потреба дослідити глибинні механізми функціонування інформаційного ресурсу власне в господарських структурах. Про значення деяких основних його функцій згадано раніше.

По-перше, інформаційний ресурс, як ідеальний (несаморухоми), у загальному принципі здатен процесуально функціонувати лише за умови надання йому певної енергетики. Власне, в суто технологічних пристроях цей ресурс набуває "відповідної" модульованої форми з використанням звичайної електромагнітної енергії. Але ця відповідність не є сутнісно-змістовною, а лише механічною. З огляду на те, що інформаційний процес за його функціональною сутністю — це процес *психоінформаційний*, то рух і сутнісну процесуальність може надавати йому тільки людина компетентна як суб'єкт із свідомо-інформаційно розвиненою і здоровою *психікою*. Таким чином, оскільки рушійною силою цього мікропроцесу є *психічна енергія людини*, то власне механізм функціонування інформаційного ресурсу в економічних системах на сутнісно-фундаментальному рівні нами визначений як *транспсихоінформаційний*.

По-друге, дослідженнями виявлено, що, окрім функцій системо-утворення та загальносистемного зв'язку, глибоко сутнісною функцією інформаційного ресурсу є забезпечення механізму управлінсько-цільового випередження технологічно-виробничого макропроцесу. Механізм інформаційно-цільового випередження в економічних системах за функціональним впливом є глобально-фундаментальним і ґрунтується на здатності інформаційного ресурсу набувати високої динаміки руху у відповідності,

наприклад, зі швидкостями руху його електромагнітного носія. Цей механізм визначений нами в якості інформаційно-технологічної бази управління господарськими структурами на переході до постіндустріального суспільства.

По-третє, дослідженнями також виявлений сутнісно глибинний транспсихоінформаційнотехнологічний механізм прискорення соціально-економічних процесів. Справа в тому, що сучасна методологія в поняття "людська психіка" фактично включає "свідомість" як головну її форму та інтелектуально-творчу здатність так званого гуманітарного чинника. Тобто рушійною силою глобального економічного процесу є не просто психофізична енергія, а весь комплекс найвищих, у т.ч. духовних можливостей людини.

По-четверте, виявлений у процесі загальносистемних досліджень механізм прискорення насамперед обґрунтовує глибинну сутність одного з ключових понять класичної економіки — "продуктивність праці". Визначено, що глобальний ефект дії механізму прискорення полягає головним чином у тому, що однакові за цілями, але різні за концепціями та конструкціями технології можуть забезпечувати зовсім неоднакові якість та кількість виробничої продукції.

Отже, зрозуміло, що цілком закономірно й повсюдно виникали проблеми оптимізації організаційно-управлінських і технологічно-виробничих рішень, а також пошуку нових концепцій і нових технічних способів вирішення соціально-економічних проблем. Тобто на цьому об'єктивно-закономірному ґрунті також завжди виникала необхідність вибору шляху інноваційного розвитку.

Дослідженнями встановлено, що саме на вирішення цих проблем природно закономірно, отже, на об'єктивному плані — спрямована творча інформаційно-інтелектуальна діяльність людини економічно активної. Таким чином, нами зафіксована п'ята закономірність у системі глобального економічного процесу: фундаментальний механізм принципово антикризового, безпечного і всебічно ефективного господарювання об'єктивно закономірно забезпечується лише системно єдиним комплексом стратегічних чинників глобального значення і впливу — "інформація + інтелект + інновації".

У підсумку, на ґрунті отриманих нами й коротко викладених тут результатів НДР в основних положеннях, була

сформульована нова системно-інформаційна методологія і теорія глобального економічного процесу. Це дозволило більш конструктивно подивитись на закономірності загально-історичного (цивілізаційного) процесу та виявити *роль*, місце і значення інформаційного ресурсу — як тією чи іншою мірою достовірних знань про об'єктивні реалії, тобто про *минулу, сучасну та майбутню* дійсність. На цій основі розроблена й апробована на сесії Міжнародної асоціації "Україна—Римський клуб" концепція "Глобальна інформаційна основа пост-індустріального розвитку". У цій розробці показано, що інформаційні знання, які філогенетичним чином здобуваються людством, удосконалюються та накопичуються на різних носіях, у різних форматах, системах і соціокультурних фондах, є не тільки *глобальною основою-зряддям діяльності, виживання й поступу, а й основоцінним стратегічно впливовим на ефективність подальшого розвитку ресурсом, найглибиннішим резервом побудови гідного життя людей на його новоісторичному етапі*.

Подальша робота була сконцентрована переважно на конкретизації теоретичних положень та проектуванні їх на *проблеми подолання фактично наявної у світі і нашому суспільстві концептуальної кризи*. У першу чергу в загальних рисах розроблені інформаційно-теоретичні концепції прискореного (випереджального) розвитку, грошово-ринкового та морально-правового саморегулювання в суспільних економічних системах тощо. Ці концепції базуються на системно-інформаційній методології програмно-цільового розгортання подільно-інтеграційних процесів господарювання, кожний з етапів яких безпосередньо зорієнтований на стратегію пріоритетного розвитку системно цілісного комплексу "інформація + інтелект + інновації".

Науково-теоретичне усвідомлення феноменів, закономірностей та механізмів у системах соціально-економічної діяльності на загальносвітовому плані надало також можливість розробити цілеспрямовані на сферу науки, освіти та фахової підготовки системно-інформаційні принципи економічної діяльності. Універсальний комплекс цих принципів послідовно базується на системно-інформаційній методології та може слугувати модулем для програм вищої освіти всіх рівнів, підготовки фахівців підприємницьких структур, а також управлінців вищих рангів.

На основі отриманих результатів НДР розпочата робота з вивчення проблематики світоглобалізуючих здатностей інформаційних знань та переходу людства і конкретних суспільств до так званого *постіндустріального* (інформаційного, а точніше — інформатизаційного) суспільства. Виходячи з досягнутих результатів, одними з найголовніших проблем найближчого майбутнього будуть: проблема *подолання технократичного світогляду на процеси побудови трансінформаційного modus vivendi та проблема концептуалізації конкретних програм і механізмів досягнення цілей в усіх сферах людської діяльності*.

У зв'язку з цим нами пропонується поставити згадану проблематику в ряд найактуальніших досліджень, навіть на рівні міжнародної наукової спільноти, наприклад, за програмою "Людина, екосфера (економіка + екологія) й інформатизація світу", у розробці якої науковці ІСЕМВ НАН України можуть брати найактивнішу участь.

З прийнятої нами точки зору однією з найактуальніших проблем на даному етапі нашого національного розвитку є розробка відповідної до часу *"Доктрини інформаційної безпеки України"*.

Т. Перга,
кандидат історичних наук

ІННОВАЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ЕКОЛОГІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

У процесі дослідження автор дійшов висновку про неможливість в умовах глобалізації забезпечення подальшого економічного зростання лише екстенсивним шляхом — за рахунок надвикористання природних ресурсів. На цьому фоні обґрунтовується висновок про нагальну потребу впровадження інноваційних механізмів екологічного регулювання, які є факторами підвищення конкурентоспроможності держав на світовій арені й мають бути включені до стратегій розвитку.

У дослідженні автор виходить з того, що інноваційними екологічними механізмами є стратегії, інститути, інструменти, режими, впровадження яких сприяє суттєвим якісним змінам в екологічній політиці на всіх рівнях.

Досліджуючи трансформацію міжнародної екологічної політики після закінчення Другої світової війни, автор дійшов